

այլ սոսկ զգայական դադափարին տեսակէտով կը նկարագրէ նիւթ մը : Բնապիտական և աստղաբաշխական նիւթոց մէջ տարբեր ոճ մը չի բռներ քան ի պիցարանականս : Աւրիօք ևս և ի պտոմականս : Զուռնիք հաստաւոր զայդ ասպցուցանելու , բայց զնոյն կը պահանջէ իւր սկզբունքն : Որովհետև նկարագիրն պատմական դիպոց՝ գոնեայ առերևոյթ ներուճ , հնար է թէ այլ դիպուածոց՝ և ճշմարտութեան նկարագրին հետ տերտ կապակցութիւն ունենայ , նոյնպէս և զիցարանական նկարագիրը , և մանաւանդ եթէ ժողովուրդն այն դիպուածոց իբր յատկանիշ կամ օրինակ հաստատար է զանոնք : Այս ստոյգ է որ նախնի հայք նախ քան զհերձուածն՝ ունէին թէ կանոնական գրքերը և թէ սուրբ ներշնչման հաստաքը կ'ընդունէին , այլ առանց աստուածային ազդեցութեան իմաստը մեծընելու , և իրենց կազմափարին չափազանցութեամբ՝ սուրբ Գրոց աստուածային ազդեցութեան վարդապետութեանը և նորա ուղիղ մեկնութեան առջև մեծ վտանգ մի պատրաստելու :

ՈՂՋՈՑՆ ՄԸ

ԱՌՆՈՐ ԼՈՅՍՆ

ԲԻՆՋԱՆԴԻՈՆԻ ՄԷՋ Նոր Լոյս ծագեցաւ . այս ինքն՝ անցեալ տարի ծագածն այս տարի իւր գոյնը փոխեց : — Լոյսը գոյն ունի՞ որ փոխէ : — Հապա ի՞նչ ըսեմ . եթէ զգեստ ունենար , կ'ըսէի՝ թէ զգեստը փոխեց : Բայց ինչու զարմանալ . լոյսը Թուրքիոյ հայոցս մէջ՝ գլխաւորապէս ի Բիւզանդիոն ըստ ժամանակին եւ ըստ պարագային ամէն գոյն կ'առնու , նկարչական գոյներ . մինչև անգամ սեւն ալ , որպիսի էր յառաջագոյն Լոստոյ գոյնը , որ այժմ փոխուելով՝ եղաւ « գգայնիկ » գոյն մը , նուրբ , թեթեւ , բիւ-

զանդակն : Այս երանգն յառաջ կու գայ բաղադրութեամբ բիւզանդացոց միայն ծանօթ քանի մը ներկոց , որք հռչկներառ քրիստոսի ձեռքով քառոցիկ նօթերով բերել տրուած են սալոնի կենեքէն , սիրտեղոս յոռաշատեւորէն , քաբախունեիք եւ մեզ ծանօթ զրականութեան անծանօթ ուրիշ աշխարհներ :

Յարգ տեսած եմ՝ երկու պրակ նոյն թերթէն , երկուքն ալ զբեթէ նոյն գունով , Գրեթէ՛ ըսի , վասն զի առաջնոյն մէջ Լոյնք մը կ'երևի բան մ'ընել կարծուելու . եւ երկրորդին մէջ այդ Լոյնք իսկ աւելորդ կը համարուի . ասկից կարծեմ դիւրին է գուշակել յաջորդաց համեմատական վիճակը : Յիշեալ երկուքը ներկայացուցին ինձ լուսոյ ճշգրիտ նկարագիրը : Արեւու շողողուն առուակ մը մտեր է պատուհանդ ներս , եւ լցեր սեւ նեակկ պայծառութեամբ . ե՛լ փակէ փեղկը , ի՛նչ մնաց հոն . — ոչինչ , Բաց Լոյսը , Թարթափէ ժամերով՝ թէ կ'ուզես՝ իւր փայլկիւն էջերու մէջ , յետոյ փակէ զայն . ի՛նչ մնաց մնացդ մէջ . — ոչինչ : « Ազգային , զրական , գիտական եւ քաղաքական հանդէս » մ'է այդ . . . շարագորին վրայ , — սովորական բանաձեւ ուրիշ շատ մը թերթերու . — ուր իմ խոնարհ կարծեօք աւելի յարմարացոյն եւ հետաքրքրական կը լինէր գրել՝ « Լոյնշաբանական հանդէս » :

Այդ թերթը կարգացողը կը կարծէ տեսնել խումբ մ'անձինք , որոնք երկարամեայ աղլամղլին բանտերէ հազիւ ի յոյս ելած , վազեր եկեր են իրենց հին գրոսանաց մէջ թաղուելու : Այժմարդիկ , ուրիշ տեղ չկար ձեր « սալոնները » կազմելու , ձեր « երաժշտական ելեւէջաւոր թիկնալծուները » դնելու՝ « հանգիստ հանգիստ օրօրուելու » , եւ ձեր Ուերգիստ սկսած փափկիկ « վէալալուսն » գրուցատրութիւնքը փոխանակելու : Այդ հանդիման մէջ գտաք « մթնալորտ մը բոյրերով լեցուն , սիրուն տամբեր եւ փայլուն գալալիներ , փոլքան , մագոռքան հեշտօրօր , խանդավառ գատրիչը , խեղանքուր (բալորովին համըղաւ եմ)՝ վալսը » : Զից բաղանիք պակաս էր , որ այդ թերթի մէջ եկեր « ապրիլ սփանանելիներու մէջ՝ բազմոցին վրայ արեւելեան

մեղկութեամբ փռուած », ձեր « կլկլակին
զուգլուն ու ծուխի պարոյրները » կ'ըմբռնի-
նէք : Այ, դուք ուր ուսաք՝ թէ օրագրու-
թիւնը դահլիճ է, բաղանիք է : Մեր աշ-
խարհաց մէջ օրագրութեան նպատակն է ու-
ղիղ բարը, գիտութիւն եւ քաղաքակրթու-
թիւն սփռել. եւ ո՛հ, որչափ կարօտ է ազգն
ազոր : Եթէ այդ բանին յարմարութիւն չու-
նիք, — եւ ամէն մարդէ ձկ կը պահանջէ
զայդ, — ինչո՞ւ հրապարակ կ'ելնէք. կը կար-
ծէք թէ բոլոր մարդիկ ձեր շրջանակի մէջ
կ'ապրին :

Մենք անդադար կը բռնադատենք զմեզ
փոխելու մեր համոզումն ձեր վրայ, եւ դուք
կը բռնադատէք նոյն համոզման մէջ մեալ :
Գիտենք՝ թէ ի Բիւզանդիոն կան գրական-
նութեան եւ օրագրութեան պատիւ բերող
արժանատի ոչ սակաւ անձինք. եւ կը զար-
մանանք՝ թէ ինչո՞ւ անոնք չեն կանխեր քան
զմեզ եւ հասկցներ իրենց ստուար խումբ
մը քաղաքացեաց, թէ հայ ժողովուրդը չի
կրնար զարգանալ « ֆրանսական սալոննե-
րու » ապականեալ խեղդիչ մթնոլորտով, ա-
րեւելեան բաղանեաց հոտած շողիներով,
կլկլակի թմրեցուցիչ ծխով, Պլպուլի մեղիկի
երգով, իրենց « երազներու փունջերով », «
« Թափուր ու ճերմակ պատարներով », «
« ոտուով տարիներու (եւ իրենց շարա-
դրած հատուածոց) անծանօթին մէջ », «
« կարօտի հուրքերով », « զահալէ՛ժ բազ-
կերակով » եւ այլ անխմանալի երազաբա-
նութեամբք. թէ հեշտական պատկերներ եւ
բառից անխմաստ կուտակութիւնք — բանաս-
տեղծութիւն կոչուած — թերեւս կ'ընար լի-
նել ի լուսաւորութիւն նկրտող ժողովրդեան
մը. թէ Բիւզանդացի հայութեան այդ ծանօթ
խումբը գէթ այսուհետեւ պարտի այլ համոզ-
մանց հետեւել քան իւր բնականից ժողո-
վուրդը, եւ թողլով ի բաց աթիական թանձր
սխորժակները եւ զաղիական պղպշկալային
թեթեւութիւնքը, կազդուրուիլ հաստատուն
զազափարներով, ողջ քաղաքականութեամբ,
հիմնաւոր գրականութեամբ, եւ լուրջ հասկա-
նալի բարբառով՝ զբաղիլ ընկերական լուրջ
խնդրովք եւ մեր ազգին բարոյական ցաւե-

րով : Ազգն անդադար յառաջդիմութեան
ճիգեր կը գործէ, եւ ազոնք անոր մէկ ոտնէն
բռնած յետ կը քարշեն : Մինչեւ երբ :

Իսկ սա բիւզանդական սալոններու յա-
տուկ՝ ֆրանսական բառերով, ֆրագներով եւ
ֆոյսիսներով հիսուած original լեզուն,
որ նոր լուսոյ toiletter կը կազմէ, շատ կտա-
րէք, է, եւ լաւ déchiffre կ'ընէ նոյն օսկա-
նը շարագրող sociétին ուղեղային գրու-
թիւնը : Կը հարցնեմ. casinoներու լեզուա-
կան կալանքօխ ի՞նչ գործ ունի « գրական »
հանդիսի մէջ. զայդ թող պահեն causeeiesե-
րու եւ սուտահներու մէջ esprit եւ humour
գործածելու. թող պահեն քունֆիքանսներու
իրենց ծանօթ րիթմերու աղկեր, paysagesներու
եւ դասպոներու այցելութեանց, քրամկէյնե-
րու մէջ իրենց բարեկամաց մաւ մօտ պօժ-
ժուած մահլեթելու . . . Խեղճ արաքիկներ .
եթէ այդ զմտախոտ զաղերէնը չլինէր, սո-
վալլուկ նուազած ընկած պիտի գտնէինք զձեզ
փողոցաց մէջ :

Լուսոյ նման կան դեռ ուրիշ շատեր, որք
օտար բառերն այդպէս եւրոպական գրով (ինչ-
պէս եւ յատուկ անուանքը) կամ հայ նոս-
րով խառնելով մեր լեզուի մէջ, հանգիստ
կը լինին՝ թէ հայերենի դէմ չեն մտան-
չեր. ինչո՞ւ. որովհետեւ այդ օտար կամ տար-
բեր գրով կ'իմացնեն՝ թէ կամաւ կը գոր-
ծածեն զանոնք : Գիտես՝ թէ թոյնը կը մա-
հացնէ. եւ այդ գիտութեամբ եթէ առնուս
զայն՝ չես միտնիր, վասն զի կամաւ առիր :
Սակայն ըսէք եւս՝ թէ օտարութիւն կամաւ
ինչո՞ւ կը գործածէք : Կը լռէք. բայց պատ-
ճառն յայտնի է. որովհետեւ հայը գործա-
ծելու սակարող էր, տգետ էր. եւ եթէ ըն-
թեցողներս ազգաւ համարելով հայերենի՝ կը
գործածէր օտարը, կրնակի սղէտ էր : —
Դնելով փակազիծը, զանաւնք առ Լոյսը՝
բարեւա մեա ըսել :

Օրագրեր կան՝ որոնք իրենց ինչ ինչ թե-
րութեամբք հանդերձ կը մասուցանեն մեզ
գրական եւ ընկերական օգտակար ծառայու-
թիւններ : Լոյսը՝ գէթ իւր ստալին շրջանի մէջ
եւ ի սկիզբն երկրորդին այնպիսի է, որ եթէ
օր մը յանկարծ մարի, ոչ ոք պիտի իմա-
նայ. ինչպէս եւ ծաղիլն ալ դեռ գրեթէ ոչ

որ գիտէ: — Է՛ Լոյս, կամ պոյնդ փոխէ
կամ ածուշդ:

ՀԱՅԵՐԵՆԱՍԵՐ

Զմիռնիս 1 Նոյեմբերի

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ

ՆՈՐ ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ

1. Մ. ԽՈՐԵՆԱՅԻՈՅ ԵՒ ԿՈՐԵԱՆ ԳՐՈՑ ՄԷՋ
ԳՏՆՈՒՄԱՆ ՀԱՎԱՋԱՏՄԱՆԱՆ ՄԷՋ ԿԵՑՆ

Մեր գրոց գիտեմ բաւական տարի վերջը,
ուսումնական կարեւոր խնդրոյ մի պատճառաւ,
ս. Մեսրոպը կ'ուղեւորի ի Կ. Պոլիս իւր մի քանի
աշակերտներով: Սոյն ճանապարհորդութեան
միջոց՝ Մեխիմէ քաղաքը կը հանդիպի, եւ այն
տեղ կը թողու իւր աշակերտները, որոց գլխաւորն
էր Ղեւոնդոս կամ ս. Ղեւոնդ երէցն, եւ կը
յամձմէ զամոնք մոյմ քաղաքի Ակակիոս եպիս-
կոպոսն, իմպէս կը վկայեն զայս Կորիւմ (տպ.
Վենետիկ, 1894, էջ 27) եւ Մ. Խորենացի (Գ,
Ե): Սոյն պատմագիրք, շարունակելով ս. Մես-
րոպայս ուղեւորութեան պատմութիւնը՝ կը հաս-
ցումեն զայն մինչեւ ի Քիւզմոդիոն, ուր կը մեր-
կայանան Թէոդոս Բ կայսեր եւ Ատտիկոս հայ-
րապետին. եւ վերջինս կը ձեռնադրէ զս. Մես-
րոպը եկեղեցիկոս (Չոր.) կամ եկեղեցիաւ-
դիկոս (Մ. Խոր.):

Արդ տոյ պատմութեան մէջ յայտնապէս վրի-
պակ կամ հակասութիւն կայ. որովհետեւ ստոյգ
եւ վաւերական պատմութիւններէ զիտեմք՝ թէ
Ատտիկոսի հայրապետութեան միջոցն կ'իմկնայ
յամս 406-425 կամ 426, իսկ ս. Ակակիոս
եպիսկոպոս եղեր է Մեխիմոյ յամս 431-438.
որով յայտնի է թէ սոքա երկուքն չէին կարող
ի միմե ժամանակի միանգամայն եպիսկոպոս
լինել, միմ Բիւզանդիոնի եւ միւսն՝ Մեխիմոյ:

Արդ լիմպէս կարելի է բացատրել կամ լու-
սաբանել՝ մոյմ դիպաց ժամանակակից՝ մեր եր-
կու պատմագրաց մէջ եւս զտուած տոյմ դժուա-
րեմ կէտը:

Զ. ԿԵՐԱԿՈՒՐՔ ԱՌ ՀԻՆ ՀԱՅՍ

Զգիտեմ թէ մեր ազգագրական — հմտա-
սական մասնագէտք ըմա ուշ դարձուցնր եմ
այս մասին, թէ մեր մախմեաց ժամանակ իմչ
տեսակ կերակուրմեր, խմորեղէնք, ամուշք, եւ
այլմ, գործածականք էին, եւ ի՞նչ ամոմներով
կը կոչուէին: Արդեօք հին ժամանակներու տըմ-
տեսական կեմաց խաճարարութեան հետք կամ
մշմարք կ'երեւի՞մ արդի ժողովրդեան տմական
սովորութեանց մէջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿԻՆ

1. ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՐԻ ԵՒ ԳՐԱՐԱՐԻ ԽՆԴԻՐ

(Զ. Կատտախան յանուարի Սոքահանդակի ա-
սալին հարցման).

Կարգացի հետաքրքրութեամբ Բուշմէլի
փետրուար, ապրիլ եւ օգոստոս համարների
մէջ զետեղուած պատասխանները, աշխատաւ-
բարի եւ զրարարի խնդրի նկատմամբ. Կը
փափազէի այստեղ եւ իմ համեստ կարծիքը
յայտնել՝ հրաբիրելով ընթերցողի ուշադրու-
թիւնը այս ամենակարեւոր հարցի վրա. Պէտք
է ասել, որ այս խնդիրը այնքան բարդ է եւ
ծանրակշիւ, ներկայումս դրուած այն տեսակ
պայմանների մէջ, որ դեռ պահանջում է եւ
հարկաւոր է դրա նենական լուծման եւ իրա-
կանանալու համար՝ լուրջ եւ բազմակողմանի
քննական ուսումնասիրութիւններ՝ լաւ քե-